

XX.

A háromszázados jubileumhoz.

E kötet első iveri már ki voltak nyomva a f. évi augustus hó 30 és 31-dik napjain Tordán tartott közönséges zsinati szent gyűlés előtt, melyhez háromszázados évfordulati ünnepélyünk központi, vagy főrésze volt kötve; ez okból első cikkünkhez kiegészítésül itten kell utólagosan pótolnunk ez emlékezetes zsinat leírását. Arra nem számítunk, hogy a benső lelki örömmel azt az átható nyilatkozatát, s azt az élénk lelkesültséget, mely e népes gyűlést a jelen voltak előtt felejthetetlené tette, elég híven festhessük, hiszen az élet legszébb jelenetei legkevésbé visszaadhatók! mindazáltal az utódok iránti kötelességünk, ha csak röviden s gyenge vonásokkal is, leírni egy oly ünnepélyt, hol egy hazai hitfelekezet, három száz év sanyarúságát felejtve, talán először fejezhette ki szívének örömét hangosan, tartózkodás nélkül. De szép volt ez ünnepély azért is, mert az ünneplő iránt a hazai többi felekezetek testvéries érzülete oly nemesen nyilatkozott, miként az Európában talán ma is páratlan jelenség, s ennyiben e sorok egy hazai szélesebb érdekű történeti tényt is jelölnek.

A zsinat megnyitását megelőzőtt napon aug. 29-kén, délután, több szekérből álló díszes kísérettől követve, **K r i z a** János, érdeemes püspökünk, kit útközben is a túriak és komjátszegiek megyei szolgabíró, **C s i p k é s** Albert, vezetése alatt üdvözöltek, Torda felé közeledvén, a Dobogón lovas banderium által fogadtatott, melynek élén Torda főhadnagya (polgármestere), **S z i g e t h i** Cs. Sándor, üdvözölte, a város örömét fejezvén ki, hogy e nevezetes ünnepély kébelében határozottatott megtartatni; s egyszersmind ígérte, hogy a város lakói valláskülönség nélkül versenyeznek a vendégek szives fogadásában. A püspök ur hosszu, megható beszéddel felelt.

A harangok minden toronyban zúgtak. A díszmenet, kocsik s lovasság hosszu sora közeledett a városhoz, s az utczákon üdvözölő nagy sokaság közt haladt végig. Püspök úr szállására érvén, a városi tisztség ugyancsak a főhadnagy vezérlete alatt, nyomában a

megyei hatóság érdemes főispánja, b. K e m i é n y Györggyel élén, tisztelegtek nála; majd az aranyos-torda egyházköri belső emberek, s az Erdély minden részeiből érkezett egyházi tanácsosok serege tette tiszteletét. Az üdvözlő beszédek mindenike örömmel s lelkesedéssel volt teljes. A világi elnökök: Káli N a g y Elek és Harczói (t á l f a l v i Imre, főgondnok urak, ugyszólván incognitó már dél előtt megérkeztek. A tisztelgők által most szintén üdvözöltettek.

Ezután régi szokás szerint templomba siettek, hálát adni a Mindenhatónak, hogy a gyülekezetet összszejőni segítette. Ez alkalommal helybeli pap, A l b e r t János, mondott szívből fakadt imát.

Estve a város önként világított, s az utczákat a vendégsereg nyüzsgése tette zajossá. Régi ismerősök, kik évtizedek óta nem találkoztak, aggastyánok, kik szorongó szívvel várták e napot, ifjak, teli szent elhatározásokkal, és egy szép női sereg, kik napokig úsztak szülőikkel, férjeikkel, hogy e gyülekezet általuk is díszesebb legyen, kereste és üdvözölte egymást száz meg száz csoportokban. A közös érzés mintegy tükrözéseül ott ragyogtak a megyeház transparentjén e szavak: „h i t s z a b d s á g , t e s t v é r i s é g , e g y e t t é r t é s“. Csak késő éjjel lett nyugodt a város, mely enynyi vendéget rég nem fogadott kebelébe. A zsufoolt szini előadáson ez estve aránylag igen kevesen vehettek részt.

Másnap, aug. 30-án, reggel 9 óra tájt a zsinati főtanács tagjai a középtanoda új nagy termébe gyűltek össze, hol I n c z e f i József esperest és közsónok rövid buzgó imája és a püspök ur megnyitó beszéde után, melyben a Képviselő Tanács évi működéséről, s a további teendőkről, mindenek felett a jelen háromszázados zsinat fontosságáról kimerítőleg s meghatólag szólott, — a tanácskozások megkezdődtek.

Megnyilván a gyűlés, elnöklő főgondnok, K. Nagy Elek úr indítványára a zsinati főtanács legelsőbbben is király ő felségéhez hódolati feliratot, a magy. kir. miniszteriumhoz s gr. Péchy Manó erdélyi királyi biztos urhoz bizalmi nyilatkozatokat határozott egyhangu lelkesedéssel küldeni. A kir. biztos úr erről táviratilag értesítettvén, szives előzékenységgel azonnal viszont üdvözölte a zsinati szent gyűlést.

Ez után az erdélyi ev. lutheránusok főconsistoriumának német nyelven irt következő testvéries üdvözlete olvastattott fel:

Főtisztelendő zsinat!

Hírlapokból értesültünk, hogy a testvér unitárius egyház törvényes fennállásának háromszázados ünnepét Tordán e napokban tartandja.

E komoly ünnepélynek napja s azon nagy elv, mely ennek alapját képezi, a mi Urunk és Mesterünk evangéliomának világosságában újra született egész egyházra nézve mély jelentőségű.

Ez az ünnepély azon mélyen erkölcsös szellemre emlékeztet, mely hazánk törvényhozásában a valódi krisztusi alapelvet, a lelkiismeret szabadságát elismerésre és törvényesen érvényre emelte, oly időben, melyben más országokban Bertalan-éjeket ünnepeltek!

Hálával kell eltelnünk apáink iránt, a kik éppen 300 évvel ezelőtt Tordán hozták azon végzéseket: hogy a prédikátorok az evangéliomot mindenütt szabadon prédikálhatják — kiki az ő értelme szerint és hogy senki sem szabad erőszakkal valamely egyházhoz kényszeríteni, mert a hit Isten ajándéka.

Megújítja ez ünnep emlékünkből azt, hogy hazánknak egyenjogú egyházai, századokon át és mindig mikor csak saját szellemüket követhették, mily testvéries egyetértéssel törekedtek az Úr által kijelölt szent cél felé!

Azért mi is bensőleg részt veszünk az önök lélekemelő ünnepélyében, s felkérjük, hogy ez ünnepélyhez való áldás kívánásunk kifejezését, fogadják barátságosan.

Isten áldja meg hazánknak minden egyházait s engedje, hogy ezek által mind inkább jöjjön el az ő országa.

Sebenben, aug. 29-én 1868.

Dr. G. D. Teutsch,
superintendens.
Gebbel Ferencz,
az egyh. főtanács titkára.

Zsinati szent gyűlésünk különös örömmel vette e meglepő üdvözlöt egy hazai protestáns testvér felekezettől, melylyel három száz év viszontagságait együtt élte át. Ha voltak idők, mikor a mostoha viszonyok olykor hidegséget s tartózkodást gerjesztettek közinkbe, annál többre becsüljük ez alkalmat, midőn szerető jobb-jukat nyújtják felénk, s ez által ünnepélyünket egy kedves és felejthetetlen benyomással gazdagabbá tették. Legyenek meggyőződve lutheránus testvéreink, hogy barátságukat becsülni tudjuk s szívből viszonzozzuk. — Gyűlésünk sietett is válaszolni ez üdvözlötre, s e választ szintén közöljük.

Főtisztelendő Consistorium!

Azon testvéries indulat, melynek a főtisztelendő Consistorium, a lelkiismeret szabadsága törvényes biztosíttatása háromszázados évfordulója emlékére tartott ünnepünk alkalmából, f. évi augusztus 29-ről e zsinati gyűléshez intézett atyafiságos levelében kifejezést adni méltóztatott, felette kellemesen lepte meg zsinatunkat.

Kedves volt a kifejezett testvéries indulat nekünk, mert meggyőződést nyújtott, hogy a főtisztelendő Consistorium bensőleg és vallásos kegyelettel osztozik jelen örömnépünkben, melyen hálákat adunk, hogy a mindenható Isten hazánknak törvényhozását már ezelőtt 300 évvel a felvilágosodottság oly dicső fokára emelte, hogy a hit és lelkiismeret szabadságát országosan, törvényhozás útján biztosította.

De kedves volt a testvéries indulat kifejezése nekünk azért is, mert biztosított minket: hogy a főtisztelendő Consistorium, velünk együtt, ma is azon türelmességi elvnek hódol, mely hazánknak törvényhozását ezelőtt 300 évvel jellemezte, s a mely elvet ezután is szorosan szem előtt tartva és követve — meggyőződésünk szerint — egyedül juthatnak el hazánk különböző hitfelekezetei az egymás között való csendes és nyugodt megférkezésre és békés együtt élésre; s egyedül eszközölhetik sikeresen — habár különböző úton is — az erkölcsi élet közös elmozdítását és Isten országának elközeledését.

Fogadja a főtisztelendő Consistorium vallásközönségünk ünnepélye alkalmából kifejezett testvéries indulatáért és szíves részvéteért zsinatunk legmelegebb köszönetét s meg. nem szünő atyafiságos indulatunk biztositását. Melylyel maradtunk

A főtisztelendő Consistoriumnak

Az erdélyi unitárius vallásközönség Zsinati gyűlésének Tordán 1868-ban aug. 30-án tartott üléséből.

Káli Nagy Elek,
főgondnok.

tisztelői

Kriza János,
püspök.

Pap Mózes,
egyh. főjegyző.

Most egy más megható s egyszersmind a jövővel szemben erkölcsileg bátorító jelenség következett Egyházunkat anynyi megpróbáltatások között, hívei vallásos mély buzgósága mellett, kiapadhatatlan áldozatkészsége tartotta fenn. Ime, ez alkalommal sem hiányoztak az áldozatkész lelkek. Négyen t i z e z e r forint alapítványt jelentettek bé egyházi s iskolai célokra u. m. Berde Mózes belügyminiszteri osztálytanácsos, a kolozvári unitarium collegiumban tanuló rokonai vagy ezek hiányában más szegény tanulók élelmezésére 1000 fto; K e l e m e n B é n j á m i n, áldozatkészségéről ismert hitrokonunk, a.) kolozvári iskolánkban tanuló szegény ifjak élelmezésére 500 frt. tőkét s évenként 25 véka búzát, b.) Ángolhonba küldendő ifjaknak az angol nyelvben léendő önkiképzésök elősegítésére 2000 fto, c.) a szentmihályi népiskola részére 200 frtot, d.) a vargyasi népiskola részére szintén 200 frtot o. é.; P a g e t K á r o l y n é, néhai veje; P a g e t O l i v é r, ifjan elhunyt hitrokonunk emlékére 4000

frtot; Özv. Fejér Mártonné, néhai férje, a mindnyájunk előtt felejthetetlen Fejér Márton emlékére 2000 frtot. — Ezen kívül felhozott, hogy Sz. Keresztúri középtanodánk épületének tizenkét új szobával való megtoldására, nem számítva a nagy mennyiségű anyagokat, készpénzben hét ezer forintnyi adomány gyűlt össze. A zsinati gyűlés hálás köszönetét jelentette ki mindazon hitrokoninknak, kik szentegyházunk iránti buzgóságukat ily jelentékeny tények által is bizonyították; e jótékonyságot a zsinati főtanács maga részéről azzal fejezte bé, hogy száz falusi iskolának földrajzi térképeket ajándékozott, mindeniknek 8—8 nagy lapot. És kilátásba tétetett a reménylendő állami segély megkapásával a püspök s tanárok szűk fizetéseinek javítása, s a belső embereken s ekkleziáikon 1856 óta fekvő évi rovatalok legalább részben való apasztása.

A fennebbiek részben a délutáni gyűlésen történtek, a midőn az angol unitáriusok képviselője, Taylor János Jakab, a Londonban levő „Manchester New College“ nevű unitárius theol. akadémia érdemes igazgatója is bémutatott, ki is szívesen üdvözlötte, érdekes latin beszédben tolmácsolta a maga s a nagybritániai unitáriusok testvéri érzelmeit s szerencse kívánatait. „Miótán a kölcsönös szabad kereskedés által“ — így végző beszédét — „valamint a mi hazánk, ugy az önöké is, a mint reménylem, gazdagabbá és hatalmasabbá lesz, lelkemből óhajtom, hogy áldásos szellemi viszony keletkezzék jövőben közöttünk, hogy habár egymástól elszakítva, de céljainkban és törekvéseinkben egyesülten teljes erőnk-ből munkálhassunk a valódi szabadság megalapítására, polgártársainknak a miveltségben, tudományban és erkölcsben való haladására, s a valódi keresztény szellem ápolására és terjesztésére. Egyszermind átadta a „Britt és Külföldi Unitárius Association,“ írásbeli, latin nyelven szerkesztett üdvözlő levelét, mely magyarra fordítva a következő:

A magyar unitáriusok Tordán öszszegyűlt zsinati gyűlését, egyházi létezésök háromszázados ünnepélyén, a Britt és Külföldi Unitárius Egylet Tagjai, 1868 jun. 3-án Londonban tartott negyvenharmadik ünnepélyes évfordulati gyűlésükből, testvéri szeretettel üdvözlök.

Örvendünk, kedves Testvéreink a Krisztusban, hogy veletek, a legregibb unitárius egyház utódaival, a jó barátságot ismét megújíthatjuk.

Szent érzelmeikkel örvendünk azon, hogy ti és őseitek három szá-
zadon át a keresztény igazságnak, a mint azt megismertétek, a legszí-
lárdabb hívei voltatok, és hogy sokáig elnyomott s rongált Egyházatok,
Isten kegyelméből végre szabaddá és sérthetlenné lett, s hit, remény és
szeretet által ma is virágzik.

Az általatok megüendő vallásos ünnepéjyt részvevő figyelemmel ki-
sérjük. Jól tudjuk, mily gazdag Egyházatok ősi és történelmi emlékek-
ben. Örömmel hallottuk, hogy ez ünnepélyetek kedvező időben, hazá-
tok barátai által idvezelt jelenségek között történik.

Mi ugyanis, egy szabad és jól rendezett ország polgárai, teljes szí-
vünkben szerencsétlenül titeket, hogy a Magyar királyságnak viszont
helyreállításával, törvényes jogaitokat valahára visszanyertétek. Igen nagy
szerencse, hogy ügyeitek e kedvező fordulásában hitfeleitek közül több-
ben, mint erről minket értesítétek, részint tanácsaikkal a hon gyűlésén,
részint a tudományok mezején, a haza javára szolgálnak.

Nem kisebb öröm ránk nézve az az értesülés, hogy újjászületett
házatokban minden vallás szabad gyakorolhatása a polgári szabadsággal
egyenlő lépést tart, és hogy a köztetek lakó zsidók, Istennek ősi népe,
a tőlök eddig megtagadott jognak valahára részeseivé lettek.

Nagy örömmel hallottuk, miképp főgondotok oda irányul, hogy Isko-
lák és Könyvtárak alapítása, felsőbb Tanintézetetek gyarapítása s tökéle-
tesítése által, hazátoknak a műveltségben, tudományban, erényben való elő-
haladását egész erőttökkel gyámolítsátok.

Teljesen meg vagyunk győződve, Testvéreink, hogy Isten a hosszús-
ág időközön át nyomorgatott és tiprott Egyházatokat ennyi ideig azért tartot-
ta meg, hogy szőlőjébe jó dolgot műveljete. Törekedjetek megmutat-
ni a népnek, mily szép gyümölcs az, melyet a tiszta és bé nem szeny-
nyezett vallás terem.

Hálátelt szívvel fogadtuk azon óhajátásokat, vajha az angol unitá-
riusok közül is valaki lehetne jelen a ti innepélycteken, ennél fogva szeretett
barátunkat, tisztelendő T a y l e r J á n o s J a k a b tudort, a Londonba át-
tett Manchesteri Új Collegium igazgatóját s egyszersmind tanárát örömet
biztuk meg azon tiszttel és kötelességgel, hogy Egyletünk képét tinálatok
viselné. Nem kételkedünk azon, hogy keresztényi vendégszeretettel fogad-
játok őt, nem csak mint magunk képviselőjét, hanem önmagáért is, mint
kiválóan tudományos, s igaz keresztényi lelkületű férfit. Felkértük őt
hogy biztosítson titeket arról, hogy minő jó indulattal fogadtuk azon
szép jellemű és tehetségű ifjakat, a kik tudományuk gyarapítása céljáb-
ból Londonba jöttek, s mennyire kedves lelkünknek az a gondolat, hogy
mi veletek és másokkal együtt, a kik az ő és új világban Isten szolgálói,
azon ügy mellet munkálkodunk.

Buzgó imával kérjük az egyetlenegyet Isten, kinek fia a Jézus Krisz-
tus által hívei vagyunk, hogy a munkában, melyben mint a Keresztény
Egyház tagjai buzgólkodtak, segítsen titeket s tegyen boldogokká, és ki-
tartó hűségűtök által sok lelkek vezéreltessenek az isteni igazság megis-

merésére s Istennek tiszta szívvél s feddhetetlen étellel való tiszteletére.

Gual. Carolus Vennig,
Aerarius.

Thomas Madge.

Henricus Ierson, A. M.

Thomas L. Marshall.

Johannes T. Hart.

Alfredus Lawrence.

Edvardus J. Nettlefold.

Carolus Hill.

Stephanus S. Tayler.

Josephus T. Preston.

David Martineau.

Isaacus S. Lister.

Robertus Brook Aspland,

Robertus Spears.

Gulielmus J. Lamport. Praes.
Georgius Buckton.

Gulielmus Lawrence.

Jacobus Klarke Lawrence.

Johan. Bowring, LL.D.F.R.S.

Socius R. S. L. Hungariae.

Henricus S. Bicknell.

Sydney H. Walterlow.

Jacobus Heywood, F.R.S.

Gulielmus P. Price.

Samuel Scharpe.

} Scribae.

Ugyancsak Tayler ur nyujtotta be a következő eredetileg szintén angol nyelven irt üdvözlő iratot is:

Egyhangulag elfogadott határozat a nyugati falvak unitárius missioi társulatának Wakefielden Jun. 10-én 1868. tartott évi gyűléséből.

Örömmel hallottuk, hogy unitárius testvéreink Erdélyben háromszázados emlékünnepest szünetkezzék megülni vallásos egyenjogosultságuknak e fejedelemségben. Rokonszenvvel s csodálattal tekintjük a szilárdságot, melylyel három századon át, anynyi kellemetlenség s gyakori üldözés mellett is, őseik vallásához ragaszkodtak. Szerencsétlétjük őket polgári s vallásos szabadalmaiknak a közelebbi politikai esetek által okozott viszszenyerésében; s a legforróbban óhajtjuk, hogy azon jóllét, melyet most élveznek, állandó legyen, hogy Egyházaik virágozzanak s hogy egyszerü, észszerü és szent iráson alapult hitök minél tovább terjedjen.

Brigg Archibáld,
a gyűlés elnöke.

Megemlítettük itt, hogy az „Amerikai Unitárius Association“ szintén képviseltetni akarta magát háromszázados zsinatunkon, s erre fel is kérte akkor Párisban levő egyik tagját, Dr. Hedge urat, ki azonban nem jelenhetvén meg a nevezett ünnepélyre, az Amerikai Unitárius Associatio“tól, a zsinat eloszlása után pár nappal a következő magyar nyelven irt s általunk csak stylusában javított üdvözlő irat érkezett:

Boston, Mass, Julius 4-én 1868.

A magyar unitáriusok püspökének és Képviselő Tanácsuk tagjainak.
Keresztény testvérek!

Az amerikai unitárius társulat végrehajtó commitéje nevében engedjék meg, hogy szives üdvözlötünket küldjük önöknek, és fejezzük ki

azon mély érdekeltséget, melyet háromszázados ünnepélyük közeledtével érezünk. Ezen fiatal köztársaságban, háromszáz esztendő roppant epochának tetszik nekünk. Sokkal meszszebb megy az, a mi, mint nép, fennállásunk legrégibb kezdeténél, és mi mély tisztelettel szemléljük az önök intézményét, mely oly régi történettel dicskedhetik.

Azonban nem csupán a régiség az, mi az önök történetét oly érdekessé teszi előttünk. Mert ezen kívül 1-ör mi örömmel emlékszünk meg, hogy az önök Egyháza régóta egyenlő politikai jogokat élvezett a többi elismert Egyházakkal, biztosítván azt a helyet és elismerést, melyet más nemzetek még most is megtagadnak az unitárius névtől, és így Magyarországé a dicsőség, hogy a kereszténység más nemzeteit szabadelvűségben megelőzte.

2-or Benső rokonszenvvel emlékszünk meg azon küzködésekről is, melyeket kiállottak, midőn közelebbi időkben is szabadságuk megtámadtatott. Midőn ezeket meggondoljuk és felújítjuk emlékünkből szilárd ragaszkodásukat hitökhöz, saját megpróbáltatásunk csak csekélynek látszik, és az önök példája által ösztönözöttve érezzük magunkat, hogy buzgóbban működünk mint eddig tettük.

3-or Megelégedéssel tekintünk jelenleg a fényesebb kilátásokra, melyek önök előtt megnyílnak. Üdvözöljük önöket azon reményteljes körülmények alkalmából, melyek alatt történetük ez új szakát megkezdik. A keresztény felebarátiság jobb kezét nyújtjuk önöknek, és örömmel ajánljuk fel közreműködésünket, ha valami módon egyesíthetjük törekvésünket az önökével ama nagy czél elérésére, melyre önök is, mi is, kötelezve vagyunk.

Mivel nem tudjuk, hogy mi úton módon szolgálhatnánk önöknek, vagy vehetnénk részt munkálkodásukban, bátorkodunk egy ajánlatot tenni. Mi tudjuk, hogy az önök irodalma mily nagy szolgálatot tett nekünk. A „Lengyel Testvérek“ (Fratres Poloni) írásai könyvtárainkban a legbecsesebb theologiai értekezések közt foglalnak helyet, és örvendeni fogunk, ha az így nyert szolgálatot viszonzhatjuk az által, hogy legjelesebb íróink gondolatait küldhetjük önöknek. Ugy tetszik nekünk, hogy hasznos szolgálatot tennénk, ha a Dr. Channing és más írók munkáit Európa különböző nyelveire lefordítanók. Emmélfogva tisztelettel kérjük, értesítsenek, hogy vajjon egy ily vállalat segiténé-e a mi czélunkat az önök országában, és vajjon önök közre adhatnák-e ezen munkákat, ha elküldenők. A mi szándékunk az, hogy válogatott értekezéseket bocsásunk ki magyar, német és zsidó nyelven, ingyen való szétosztás végett, meglevén győződve, hogy ily gondolat kicserélés nem lenne haszon nélkül. Önök természetesen sokkal jobban tudják mint mi, hogy vajjon ez segitene-e, és ezért az önök ítéletére bizzuk egy ily vállalat czélszerűségének eldöntését. Értesítjük egyszersmind arról is, hogy társulatunk havi közlönyét (Montly Journal) a legnagyobb örömmel megküldjük mindazon papjaiknak, a kik ezt ójajtják, a mely tudósítani fogja a mi felekezettünk elhaladásáról és tevékenységéről Amerikában.

Egyébiránt bármi történjék ez irányban, nem késünk szívből jövő üdvözetünket küldeni ezen nevezetes alkalomra. Vajha valósítanak a jövő esztendők az érett gyümölcsök bő aratása által három száz esz-

tendei hű munkálkodás várakozásait. Vajha a szabad kereszténység diadala áldás forrása lenne az önök munkálkodása által, az önök országára.

A keresztény testvériség szellemében szíves tisztelettel

L o w e K á r o l y,
az amerikai unitárius társulat titkára.

Minthogy a zsinati főtanácsi ülések mind az első, mind a második nap aránylag rövidek voltak, az idő nagyobb részét az ünnepély természetéhez képest, a templomi szertartások, közebédek s egyéb társas együttlét vevén igénybe: a halasztható tárgyak a közelebbi főtanácsi gyűlésre hagytattak; s a mi az előadottakon kívül ezen zsinati főtanács ülésein történtek, azokból még csak kettőt említünk meg. Egyiket azt, hogy a magyar kir. miniszterium a folyó 1868-ik évre az országgyűlés elé terjesztett költségvetési javaslatában, midőn a többi egyházakat bizonyos összegekkel ajánlta segélyezni: az unitárius egyházzal megfélejtkezett (tett ugyan az unitáriusok segélyezésére is 3000 ftot javaslatba, de később ez összeg is kihuzatott); miért képviselő egyháztanácsunk a képviselőházhoz, K. Nagy Elek főgondnok ur pedig báró Eötvös József, cultus miniszter urhoz felterjesztést intézett. A zsinati főtanács ezen felterjesztéseket helyeselte, magáévá téve ¹⁾).

Másik említeni valónk az, hogy képviselő egyháztanácsunknak még 1867-ben 169 szám alatt cultus miniszter urhoz intézett azon kérelme következtében, hogy a cultus-miniszteriumhoz egyházi életünket ismerő, saját egyházunkhoz tartozó egyének is neveztesenek ki: B u z o g á n y Á r o n, kolozsvári főtanodánk nál történelem és magyar irodalom rendes tanára, az irt miniszteriumhoz titkárrá neveztetvén ki, ezt a főtanács megnyugvással vette, egyszersmind megelégedését fejezván ki nevezett tanára eddigi hivatalos működése iránt.

Térjünk most a templomi szertartásokra. A zsinat első napján d. e. az esős idő daczára nem csak a templom volt zsufolásig tele, hanem külső környezete is; a közönség nagyobb része künn maradt. Bézvetésül az e kötet elején közölt hymnus zengett el „Isen áldd

1) Lásd a felterjesztéseket az illető jegyzőkönyvben. Emlékezet okáért azt is megjegyeztük, hogy valamenynyi hazai lap felszólalt e méltatlan mellőzésért; a következőmény a lett, hogy a képviselőházi pénzügyi bizottság 5000 ftot hozott javaslatba.

meg a magyart“ dallamra; ezután hármonia, melynek végeztével F e r e n c z J ó z s e f, kolozsvári rendes pap, és tanár tartott alkalmoszerű imát és beszédet. Beszédének tárgya a hit és lelkiismeret szabadságának multja, jelene s valószínű jövője, különös tekintettel az unitárizmus multjára, jelenére s jövőjére. Ezt a püspöki megnyitó beszéd követte, költői szép vonásokkal festvén egyfelől a multnak viszontagságait, másfelől azt az örömet s biztató kilátást, melyekkel e zsinatot, milyent még unitárius nevet viselő keresztény soha sem ért, megünnepelhetjük. Mire A l b e r t J á n o s, tordai pap, hívott az urvacsora magasztos célját tárgyazo beszédével a szent asztalhoz, melynek kérében jól esett más vallásuakat, még papokat is látnunk. Az ő s z T a y l e r s leánya, kivel látogatásunkra jött, szintén részt vettek a szeretet eme közös vendégségében. Átalában az egész isteni tiszteletnagyszerű bényomások között folyt le, s daczára annak, hogy 3 s fél órát tartott, a közönség nem látszott kifáradni, s mindenki lelkesedéssel hagyta el a szent helyet, hol délután csaknem egészen más közönség előtt tartá meg az isteni tiszteletet abrudbányai pap, M ó z e s A n d r á s, beszédében szépen tárgyalván a keresztény felvilágosodás diadalát.

A következő napon a d. előtti isteni tisztelet pap szenteléssel volt összekötve. A közönségnek most is csak egy része juthatott bé a templomba. A prédikátor ez alkalommal kolozsvári tanár és pap, S i m é n D o m o k o s volt, ki tudományos beccsel bíró beszéde s szép imája által méltó kifejezést adott az ünnepélynek. Ez után a püspök úr intézet az ifju papokhoz tanuságos, a pap kötelességeit körvonalozó főpásztori beszédet. Végül esperest, I n c z e f i J ó z s e f, egy szívre ható imával zárta bé az isteni tiszteletet s egyszersmind a zsinatot is.

Ez vala a temploim szertartások rendje. Ismertetésünket szántszándékkal rövidre szabtuk s főleg a beszédek taglalásába, egyes megragadó helyek idézésébe ereszkedni annyival inkább nem láttuk szükségesnek, mert a nevezetes zsinaton tartott imák és beszédek, a zsinat határozata szerint egy füzetben kiadva alkalmasint egyszerre kerülnek ki sajtó alól a Magvető jelen kötetével s így azokat mindenki megszerezheti, a ki e magasztos ünnepély iránt érdeklél viseltetik s egyszersmind egy közczélt is kész elősegíteni; minthogy azon füzetből békerülendő tiszta jövedelem a tordai közeptanoda javára van szánva.

Isteni tisztelet után mind a két nap közebed következett a megye házához tartozó kaszinó-helyiségekben. A nagy teremben 300 személyre volt terítve. Itt voltak az egyházi tanácsosok s más valásu notabilitások. A karzatot nőkoszoru diszesítette. Az öröm s lelkesültség itt vett nyílt folyamot, mit a pohárköszöntések folyvást fokoztak. Az első poharat püspök úr emelte ő felségeikre, a királyra és királynéira s fenséges családjokra, mit kitörő éljenzés, mozsárdörgések és zene követett. Ez után a magyar kir. miniszteriumért, gr. Péchy Manó, erdélyi kir. biztos, urért, majd a püspök és főgondnok urakért, sat. sat. hangzottak a toásztok, mindenik mozsárdörgés és zene kíséretében. Aztán jöttek az eszmék: haza, hit-szabadság, türelem, testvériség, sat. A szebb jelenetek közé tartoztak, midőn B a s a, ref. esperest, S z á s z Domokos, kolozsvári és M i k l ó s Miklós, tordai ref. pap', K o l o s i János, r. kath. pap emeltek testvéries poharat az unitárizmusért, unitárius püspökért és unitárius egyházért, báró K e m é n y György, főispán, az unitáriusok főgondnokáért, mint oly tényezőkért, melyek szerintök is a haza szellemi culturájának hathatós előmozdítóí, a lelki szabadságnak előharczosai. . . . Ah, ha szemlélhettétek volna ti régi harczosok, Méliusok és Blandráták, ti Dávid Ferenczek és Martinuzzik az utódok közt e testvéries jelenetet! Ha érezhettétek volna az idő szellemét, mely hantjaitok felett háromszáz év mulva lengedez!

A kiválóbb jelenetek közé tartozott az is, midőn az ősz T a y l e r az ángol hitrokonok nevében poharat emelt és üdvözölte (német nyelven) azon testületet, mely velök egy zászló alatt küzd nem csak a polgári alkotmányosság terén, hanem a vallás szent mezején is a józan előhaladás és társadalmi tökéletesedés dicső célja felé. Ők, mint ifjabb testület, bámulattal és tisztelettel hajolnak meg előttünk, kiket három század tövises útain láttak rendületlenül és lankadatlan buzgalommal áthatolni. Megköszöntettek továbbá és méltóan vendégszerető Torda városa, a legnagyobb áldozatot hozott két egyház kör, az aranyos-tordai és kolozs-dobokai, valamint a zsinat gondos gazdaszszonyai, báró Kemény Gézáné, Szilvásy Gizella és báró Kemény Ödömné, Nagy Gizella urnők fáradhatatlan társaikkal: tiszt. Albert Jánosné, Májai Istvánné, Pap Sándorné, özv. D a r k ó. Mihályné, tek. Székely Lászlóné, Székely Jánosné és Tóth Lajosné úraszszonyokkal együtt, végre az egész rendezőség, elnökével, Székely Elekkel sat. Igy folyt ez az első és második napon, azzal a különbséggel, hogy

másod napon a köz főasztalhoz nők is ültek a férfakkal vegyesen.

Az ebéd utáni időt a társas körökön kívül, a rendezőség mindenre kiterjedő gondos figyelme következtében, a kivilágított sóbányákba, tordai hasadékbba s a vidékre tett kirándulások, színi előadások, tűzi játék, táncvigalmak és hangverseny tették élvezetessé; ez utolsóban, mely több műkedvelő urak és hölgyek, valamint az akkor Tordán levő kolozsvári szintársulat tagjainak szíves közreműködésével jött létre, Murányi Farkas Sándornak egy ez alkalomra írt költeménye szavaltatott el, melyet a lelkes fiatal szerző szívességéből örömmel közlünk.

Emlékezzünk!

1568 — 1868.

Már forrt az eszmeharcz, zajongva —
 Mint tenger a vihar előtt;
 Egy jajt jelez a vész morajja,
 Hogy rá a föld döbbenve nyög.
 A bércz s a völgy virága vérben;
 Ilyet nem ért a vén Idő.
 Sok ország lön — „Isten nevében“
 Egy puszta rom, egy temető . . .

A lobogón kereszt a hitjel;
 Isten neve az ajkakon.
 És még is, mennyi gúny a hittel, —
 És mennyi szenny a lobogón . . . !
 A gondolat bilincsre verve,
 Rajongó s bölcs, — vak egyiránt.
 Az Evangelium hitelve:
 A szeretet, mély gyászra vált.

És a nagy fogalom-zavarban
 Egy égi Eszme született,
 Mely mint a láng, zúgó viharban,
 Terjedt e bérczes hon felett.
 „Csak egy az Isten!“ volt az Eszme,